

Problematiska problem? Om den vetenskapliga problemställningens plats i undervisning och forskning

Inom vetenskapssamhället råder stark enighet om vikten av problemstyrd forskning och problemställningens avgörande betydelse i forskningsprocessen. Samtidigt brister litteraturen kring teori- och metodfrågor ofta just med avseende på att definiera och precisera vad som menas med ett vetenskapligt problem. Diskrepansen mellan å ena sidan enigheten om problemets betydelse och å andra sidan svårigheten att på ett enkelt sätt tydliggöra vad som avses med ett problem leder inte sällan till bekymmer i undervisningssituationen. Vi känner alla igen ett bra problem när vi ser det – men det är inte lika enkelt att för studenterna berätta vad vi menar när vi talar om problem.

Enigheten kring problemställningens centrala position är mycket stor. Inom ramen för forskningsprojektet "Forskarens problemgenerering" beskriver Carl Martin Allwood och Jan Bärmark den allmänna synen på forskningsproblemets betydelse så här:

Forskningsproblem antas vanligen ha en stor betydelse för utveckling av vetenskaplig kunskap. Problem uppfattas som viktiga för att styra forskningen, både när det gäller att uppmärksamma specifika fenomenområden och för utveckling av teorier och begrepp (Allwood – Bärmark 1996a:1).

Problemställningens betydelse i forskningsprocessen lanserades med kraft av vetenskapsfilosofier som Popper, Kuhn och Feyerabend och i polemik mot den logiska empirismens idéer om ett mer förutsättningslöst faktainsamlande. Längst gick kanske Mario Bunge som i sin bok *Scientific Research. I. The Search for System* skrev att "It is not just that research begins with problems: research consists in dealing with problems all the way long" (Bunge 1967:165). I vår svenska kontext har problemets betydelse framhävts av bl a Evert Vedung i *Det rationella politiska samtalet*:

Det bör därför med all kraft framhållas, att det viktigaste momentet i all forskning är att komma på ett problem, som är värt att undersöka. Innan man ställt ett problem är det meningslöst att tala om teorier och metoder. Logiskt sett kommer problemet först av alla (Vedung 1977:31).

Forskningsproblemets centrala ställning framhävs också i Lennart Lundquists introduktionsbok till statsvetenskaplig utbildning *Det vetenskapliga studiet av politik* (Lundquist 1993: 58-60) samt i Ottar Helleviks ofta anlitade metodbok *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap* (Hellevik 1977:28. Jfr även Hartman 1998:249). I litteraturen används termen problem ibland synonymt med t ex gåta, paradox eller "puzzle".

Trots enigheten om problemställningens betydelse ger litteraturen sällan vägledning med avseende på hur ett vetenskapligt problem kan eller bör definieras. Oftast stannar problembeskrivningarna vid illustrerande exempel. Det talar lite löst om att problemställningen bör inbegripa den begreppsapparat i vilken problemet är formulerat (Bärmark och Allwood 1996b:8), att problemet syftar till att "förklara någon aspekt ... som inte lättvindigt kan förklaras av sunda förnuftet" (Strange 1994:11) eller att problemformuleringen kan varieras bl a med avseende på grad av precision och analysnivåer (Hellevik 1977:31-32). Relevansen i problemställningens förankring i en begreppsapparat, den förklarande ambitionen och betydelsen av att hålla ordning på analysnivåerna är otvivelaktig. Men enbart insikt om denna relevans är inte tillräckligt när man som lärare skall försöka få studenter att förstå innebörden i uttrycket vetenskapliga problem.

Svårigheten att berätta om och definiera vad som avses med vetenskapliga problem tar sig bl a uttryck i studenternas uppsatsarbete. När studenterna på seminariet får frågan om vilket problem eller vilken problematik som legat till grund för utformningen av deras uppsats blir reaktionen inte så sällan en virrande blick och osammanhängande ordkaskader. Ingenting tycks inge en student en sådan skräck som en oföberedd konfrontation med kravet på att i ord formulera sitt vetenskapliga problem. När det

däremot väl lyckas – när studenten i handledning eller på seminariet förmår placera in sin undersökningsuppgift i en övergripande problemvärld och vinner insikt om det vetenskapliga förhållningssättets innebörd – kan rent av rörande scener utspela sig. Studentens känsla av frihet och förlösning smittar då lätt av sig även på den mest förhårdade handledare eller examinator.

I denna text vill vi ge ett bidrag till att skapa begreppslig och analytisk klarhet kring innebörden av uttrycket ”vetenskapligt problem”. Syftet är att skapa förutsättningar för att enklare och bättre till studenterna kunna förmedla vad vi menar när vi talar om det som vi alla tycker är så viktigt – de vetenskapliga problemen.

Det vetenskapliga problemets betydelse består i att det är ett användbart och ändamålsenligt redskap i bedrivandet av vetenskaplig verksamhet och i skapandet av god vetenskaplig kunskap. För att kunna säga något om hur ett vetenskapligt problem bör formuleras för att vara ett så ändamålsenligt verktyg som möjligt, måste vi därför först säga några ord om vad som menas med just god vetenskaplig kunskap.

I någon mening får all vetenskaplig verksamhet sin legitimitet genom nyttan. Genom att ge förståelse av hur saker och ting i naturen eller i det mänskliga livet påverkar varandra skapar vetenskapen möjlighet till förutsägbarhet och kontroll på ett sätt som är till nytta för oss människor. Hur påverkas miljön av olika typer av utsläpp och föroreningar? Vilka är orsakerna till att dödligheten i trafikolyckor varierar kraftigt från år till år? Varför utnyttas en del regionala konflikter i regelrätta krig och inte andra? Vetenskaplig kunskap ger förståelse av hur världen hänger samman och möjliggör därför svar på denna typ av frågor. På så sätt bidrar vetenskapen till det goda livet i såväl materiellt som icke-materiellt avseende.

Försöken att förstå hur världen hänger samman utgör en gemensam norm för vetenskaps-samfundet, en grundprincip som de flesta forskare intuitivt ansluter sig till. Men formuleringen är samtidigt vag och mångtydig. Både ”förstå” och ”hänger samman” är omtvistade begrepp som kan inrymma lite av varje. När det gäller begreppet ”förstå” väljer vi att knyta an till Jörgen Hermansson som i sin studie *Politik som*

intressekamp. Parlamentariskt beslutsfattande och organiserade intressen i Sverige strävar efter att förstå det svenska styrelseskicket. Hermansson preciserar forskningsuppgiften genom att formulera tre frågeställningar som han uttrycker i termer av beskrivning, förklaring och utvärdering:

Det allmänna och vaga ”att förstå styrelseskicket” rymmer tre olika typer av frågeställningar. Den första är *beskrivande*: Hur kan det svenska styrelseskicket karakteriseras vid olika tidpunkter? Den andra syftar till *förklaring*: vilka orsaker kan spåras till den utveckling som ägt rum och hur kommer det sig att styrelseskicket fungerar som det gör? Den tredje avser konsekvenserna och kan därmed uppfattas som ett slags *utvärdering*: Vad innebär styrelseskicket utformning och dess utveckling i termer av makt och demokrati (Hermansson 1993:15)?

För att ha förstått en företeelse krävs det således att man kan beskriva, förklara och se konsekvenserna av företeelsen i fråga. I denna definition innesluts också den Weberska uppfattningen att förståelse – när vi studerar människor – ger en in-känning eller in-levelse i det man studerar (Weber 1922/1968). Forskarens uppgift blir att lära känna eller leva sig in i personens upplevelse och tankevärld för att på så sätt förstå personens handlingar (Molander 1998:220f). Genom att leva sig in i människors föreställningar om världen, genom att få kunskap om vilken *mening* människor knyter till de företeelser hon omges av, vinner vi förståelse av hennes handlingar (Hartman 1998:95).

Med avseende på formuleringen ”förstå hur världen hänger samman” innebär det att vi för att kunna uppnå en sådan förståelse behöver beskrivningar, förklaringar samt kunskap om konsekvenserna av hur den hänger samman. Med ”hänger samman” menar vi ingenting annat än de samband (orsakssamband och andra sambandsformer) som föreligger mellan olika företeelser och fenomen. Att ”förstå hur världen hänger samman” blir då *att kunna beskriva, förklara och se konsekvenserna av de samband som existerar mellan olika företeelser, skeenden och handlingar i naturen och i det mänskliga*

livet (Jfr Bjereld et al: 1999:45 ff). Sedan är det förstås fullt möjligt att påstå att världen inte hänger samman alls. Men det förändrar här ingenting i sak. Insikten att världen inte hänger samman—om det nu skulle vara så—är naturligtvis utomordentligt viktig och nyttig när vi väljer hur vi vill bygga samhället och genomföra våra egna livsprojekt.

I denna syn på vetenskapens mål och uppgifter råder stor enighet inom vetenskapssamfundet. Enigheten kring denna gemensamma kärna möjliggör för forskare inom olika ämnesgrenar—naturvetare, samhällsvetare och humanister—att trots ibland starka meningsmotsättningar i inomvetenskapliga frågor kommunicera och samarbeta tvärs över fakultetsgränser. Självklart finns det konflikter i synen på vetenskap inom den akademiska världen. Men konflikterna har sällan sin grund i skilda uppfattningar om vetenskapens mål eller vad som karakteriserar god vetenskap.

Men att det råder enighet om vetenskapens mål och uppgifter såsom de här har formulerats innebär ju inte i sig att det råder enighet om hur vetenskapliga problem explicit bör definieras. Hittills har vi bara sagt att vetenskapliga problem bör ses som verktyg för att bedriva god vetenskap. Om vi definierar vetenskapens syfte i termer av att förstå hur världen hänger samman blir ett vetenskapligt problem—mycket enkelt uttryckt—en fråga vars svar hjälper oss att förstå hur världen hänger samman. En sådan definition av ett vetenskapligt problem är naturligtvis inte tillräcklig. Hur skall vi veta vilka de frågor är, vars svar bäst hjälper oss att förstå hur världen hänger samman?

En given utgångspunkt är att dessa frågor aldrig formuleras i ett vakuum, utan i samtal eller dialog med andra forskare och med tidigare forskning. De formuleras heller aldrig isolerat från den miljö och den verklighet där forskningen bedrivs. För att kunna beskriva, förklara och se konsekvenserna av ett fenomen måste man först ha en förståelse av fenomenet ifråga. Utifrån tidigare vetande och utifrån forskarens egna kunskaper, verklighetsbilder och värderingar har han eller hon alltid en uttalad eller uttalad förhandsuppfattning om fenomenet. Utan

en sådan förståelse blir det omöjligt att formulera några frågor alls.

Om ett nytt fenomen dyker upp måste ju forskaren för att kunna beskriva fenomenet ha en uppfattning om vilka kvaliteter och egenskaper som är relevanta för att karaktärisera fenomenet i fråga. När EU började träda fram som en ny aktör i världspolitiken var det sällan beskrivningar av t ex de enskilda EU-ländernas topografi eller demografi som stod i centrum för forskningen. I stället försökte forskarna lyfta fram de egenskaper hos EU som var centrala för att se om EU mest var att likna vid en mellanstatlig sammanslutning, en internationell organisation eller en federation av stater, eftersom dessa kategorier var den förståelse eller de glasögon som forskaren hade till hands för att kunna förstå fenomenet EU.

När Columbus upptäckte Amerika ledde hans förståelse honom fel, eftersom han trodde han funnit en ny väg till Indien. Men utan någon förståelse om vägen till Indien hade ju Columbus inte givit sig av överhuvudtaget. Forskning utan förståelse är en omöjlighet.

En vetenskaplig problemformulering tar sin utgångspunkt i mötet mellan vår förståelse av verkligheten och verkligheten såsom vi uppfattar den. Detta möte tar sig ofta uttryck i en undran, en gåta eller en fråga. När Columbus upptäckte att det land han kommit till inte stämde överens med hans förhandsuppfattning om hur det såg ut i Indien väcktes hans undran: Vart hade han kommit? Var Indien annorlunda än vad han hade trott? Var han någon annanstans än i Indien? Var jorden kanske trots allt inte rund? När EU-forskarna upptäckte att EU inte passade in på beskrivningarna av mellanstatliga sammanslutningar, internationella organisationer eller federationer väcktes frågan vad EU var i stället. Gick nationalstaterna mot sin upplösning för att ersättas av en helt ny typ av fenomen som mänsklighetens historia hittills inte uppvisat? I båda dessa exempel uppstod det en spänning mellan aktörernas förhandsuppfattning och fakta såsom de iaktogs. Spänningen tar sig uttryck i en undran över skillnaden och vad skillnaden kan bero på (jfr Winter 1984:13).

Med förståelse menar vi ungefär ”i ljuset av vad som redan är känt eller kunde förväntas”. Ett

vetenskapligt problem definierar vi som *skillnaden mellan vår förståelse och verkligheten såsom vi uppfattar den*. För att underlätta kommunikationen mellan enskilda forskare, möjliggöra kumulativitet samt bidra till ökad precision inför forskningsuppgiften formuleras vetenskapliga problem dessutom i allmänhet invävda i en begreppsapparat. Men principiellt finns det inget som skiljer den vetenskapliga problemformuleringen såsom den presenteras i t ex doktorsavhandlingar och magisteruppsatser från den nyfikna frågan, vars svar bättre hjälper oss att förstå hur världen hänger samman.

Utifrån dessa antaganden blir det inte särskilt svårt eller dramatiskt att utforma vetenskapliga problem. Ett klassiskt exempel från ämnesområdet internationell politik är frågan varför demokratier aldrig kommer i krig med varandra. Förförståelsen är att stater fram till 1800-talets slut kom i krig utan att det gick att finna några samband med staternas styrelseskick. Iakttagelsen av verkligheten är att politiska demokratier – när demokratiseringsvågen gick över västvärlden – inte bekrigade varandra. Den nyfikna undran blir: varför är det så? Vad är det som gör att demokratier inte kommer i krig med varandra? I litteraturen nämns en mängd tänkbara förklaringar (t ex demokratins värderingar, folkligt inflytande över utrikespolitiken, demokratierna i väst utgör en ekonomisk och/eller maktpolitisk gemenskap). Om vi lyckas besvara frågan – varför demokratier inte kommer i krig med varandra – bidrar vi också till ökad kunskap om hur världen hänger samman (d v s beskriva, förklara och se konsekvenserna av de mönster och samband som finns mellan styrelseskick och krig/fred). Den kunskapen kan vi sedan använda i arbetet med vad vi anser vara det gemensamma goda, t ex utplånande av krigens från jordens yta.

Vetenskapliga problem kan också ta sin utgångspunkt i vardagliga iakttagelser. Längre fanns det en undran – både bland människor i allmänhet och i forskarsamhället – varför mjölkerskor ofta hade en vackrare hy än andra yrkesgrupper. I förförståelsen fanns ingenting som indikerade att det skulle förhålla sig så. Den engelske forskaren Jenner lyckades visa att orsaken till mjölkerskornas vackra hy var att de ofta tidigt hade drabbats av sjukdomen kokoppor, en

virussjukdom som är släkt med smittkoppor. Denna ofarliga kokoppsjukdom gav skydd mot smittkoppor och vacker hy. Jenner använde sedan vätska från kokoppor för att ge skydd mot smittkoppor. Ko på latin heter vacca och termen vaccin har sitt ursprung häri (Wigzell 1984:53).

I ett nummer av Moderna Tider gör Ludvig Rasmusson iakttagelsen att svensk poesi är en megaindustri – ändå har nyskrivna dikter aldrig lästs av så få människor. Förförståelsen är att svenska folket alltid har varit ett poesiälskande och poesiläsande folk. I Sverige recenseras nyutgivna diktsamlingar i stor utsträckning i pressen och presenteras i radions kulturprogram. Men de säljs i dag ofta endast i något hundratall exemplar – folk läser dem inte. Varför är det så? Rasmusson lanserar en del tänkbara förklaringar som kretsar kring att dagens poeter inte är talesmän för sin tid eller att dikterna inte tar upp något som angår andra än poeterna själva (Rasmusson 2000). Oavsett vilken förklaring som är mest trovärdig är problemet relevant och intressant. Kunskap om orsakerna till att svenska folket inte längre läser nyutgivna poesi hjälper oss t ex att förstå skillnader i kulturengagemang på elit- respektive massnivå. Den kunskapen kan i sin tur vara användbar i arbetet att ge människor – oavsett samhällsklass – möjlighet till ett rikt kulturliv.

Problemtänkandet såsom det här har formulerats återfinns hos forskare från olika ämnesdiscipliner och kännetecknar de erkända forskarnas arbete i vår tid. Arend Lijphart ifrågasatte t ex den traditionella förförståelsen ("i ljuset av vad som redan är känt eller kunde förväntas") att sociala, etniska och politiska heterogena stater med flerpartisystem tenderade att föda fram extrempartier och i förlängningen diktatur. Genom empiriska iakttagelser från språkligt och religiöst splittrade stater som Belgien, Holland och Schweiz – som alla var stabila demokratier – påvisade han ett glapp mellan vår förförståelse och verkligheten. Stabila demokratier var möjliga, trots social, etnisk och politisk splittring. Hur kunde det vara möjligt? Lijpharts lösning på gåtan bygger på en kombination av teorier om politiska eliters beteende och teorier om politiska institutioners konstruktion. Lijphart menar att det i homogena länder finns utrymme för politis-

ka eliter att uppträda antagonistiskt, eftersom det sker i en ram av tryggt övergripande samförstånd. I splittrade samhällen måste politiska ledare i stället i grunden vara samförståndsinriktade och de politiska institutionerna måste utformas så att de förmår understödja kompromisser. De stater där elitsamarbete fungerar på ett sådant sätt att "en demokrati med fragmentiserad kultur [blir till] en stabil demokrati" (Lijphart 1969: 216) kallade Lijphart för "consociational". Genom att nyfiket undra varför Belgien, Holland och Schweiz avvek från det mönster vi utifrån vår förståelse kunde förvänta oss bidrog Lijphart till vår förståelse av samband mellan homogena/heterogena stater och styrelseskick. Nyttan ligger bl a i insikter i om hur vi bygger stabila demokratier även i socialt, etniskt och politiskt splittrade områden (Lijphart 1969, 1984).

I boken *Governing the Commons* (1990) formulerar Elinor Ostrom redan i upptakten sitt vetenskapliga problem. Hon konstaterar att flertalet teorier om s k Common Pool Resources (CPR), d v s allmänningar som många nyttjare har lika tillgång till (som t ex vissa fiskevatten och betesmarker) leder till slutsatsen att nyttjarna var och en egoistiskt kommer att överutnyttja resursen i fråga så att allmänningen i det långa loppet utarmas. Men, menar Ostrom, om denna förståelse är korrekt – hur kan vi då förklara att det faktiskt i verkligheten finns mängder av självreglerande organisationer som klarar sig utmärkt utan hot från en överordnad myndighet? Genom att jämföra framgångsrika CPR med mindre framgångsrika drar Ostrom slutsatsen att de avgörande faktorerna ligger i nyttjarnas lokala förankring, att informationen om av vem och hur samfälligheten nyttjas görs tillgänglig för alla, att övervakningen är lokalt ordnad och att flexibla sanktioner tillämpas för regelbrott (Ostrom 1990). Genom att påvisa vilka faktorer som främjar samarbete inom CPR kan den kunskap Ostrom ger oss användas till byggandet av CPR som inte raseras av individers egoism eller egenintresse.

Exempel kan också hämtas från filosofi eller fysik. I sin bok *Övervakning och straff* ställer Michel Foucault bestraffningsritualens förändring i Frankrike från blodig kroppslighet under

1700-talet (spöstraff, stympning, tortyr) mot kalkylerad kylig kontroll av hela människan (internisering, tidsbestämda aktiviteter, disciplinering) under 1800-talet. Foucault undrar hur en sådan stor förändring varit möjlig på så kort tid och han relaterar bestraffningsformernas utveckling till den modernisering och rationalisering som industrialismen gav upphov till i det västerländska samhället under denna tid. Bestraffningsideologin blir en spegel av samhällsideologin (Foucault 1987). Foucaults studie ger oss förståelse av relationen mellan kriminalvård och samhällsutveckling även i vår tid.

1999 års nobelpristagare i fysik – holländarna Gerardus 't Hooft och Martinus J G Veltman vid universitetet i Utrecht – belönades för sina avgörande insatser rörande kvantstrukturen hos teorin för elektrosvag växelverkan i fysiken. För oss vanliga dödliga innebär det att 't Hooft och Veltman med hjälp av matematiska modeller lyckats förutsäga egenskaper hos ännu inte upptäckta elementarpartiklar. Kunskap om dessa upptäckta partiklars egenskaper gör det lättare för forskare att på experimentell grund identifiera dem. Om vi känner en partikels massa vet vi t ex också hur kraftiga acceleratorer vi måste använda för att kunna hitta den. Den problemställning 't Hooft och Veltman utgick ifrån kan formuleras så här: De teorier och ekvationer som tidigare använts för att förutsäga egenskaper hos nya partiklar gav – trots att de vilade på solid matematisk grund – ofta fullständigt orimliga och oanvändbara resultat. Varför blev det så? Genom att utveckla en metod där den besvärliga oändligheten kunde lyftas ut ur ekvationerna blev resultaten genast rimliga. De nya ekvationerna kan nu användas till att t ex försöka identifiera den gäckande Higgs partikel, som när den hittas anses kunna förklara varför föremål har massa och i förlängningen ge en förklaring till gravitationen.

Exemplen kan lätt mångfaldigas. Det finns en gemensam kärna i hur erkänt goda forskare i sin praktiska gärning går till väga när de formulerar sina problemställningar och utformar sina verk. Kärnan består i en undran över hur det kan förhålla sig på ett visst sätt, givet vår förståelse eller vad vi tidigare visste. För studenter i statsvetenskap leder detta tänkande till att det blir lät-

tare att formulera intressanta och relevanta problemställningar att utgå ifrån i uppsatsarbetet. Varför finns det inget missnöjesparti i Sverige, när det tycks finnas förutsättningar motsvarande dem i jämförbara västeuropeiska länder? Hur kunde Nato hålla ihop enigheten under kriget i Kosovo, trots avsaknad av den gemensamma hotbild som allmänt ansetts nödvändig för att hålla samman en försvarsallians? Varför deltar invandrare så lite i det politiska livet, trots att idealen om medborgerligt deltagande fått staten att avsätta omfattande medel just för att främja invandrarnas deltagande? Hur kunde vänsterpartiet och miljöpartiet acceptera EU-staternas snabba och långtgående agerande mot Österrike, trots att dessa partier motsätter sig alla former av överstatlighet inom EU? Hur kan den traditionella neutraliteten ha en så stark ställning hos svenska folket, trots att säkerhetsbegreppet avsevärt breddats och utvecklats sedan den tid då neutralitetspolitiken formades? Varför är andelen kvinnor på professorsnivå – oavsett politiskt system – så relativt låg, trots att könsfördelningen på lägre nivåer i universitetssystemet utjämnats över tid? Det finns självklart ingen naturlig som gör att vetenskapliga problem skall formuleras i dessa termer. Men det är både ändamålsenligt och praktiskt, och de goda exemplen – som vi givit prov på ovan – arbetar på detta sätt. Oenighet och retoriska påståenden om olikhet förekommer visserligen ibland på det programmatiska planet, men betydligt mer sällan i det faktiska forskningsarbetet.

I sin översikt "Enighet eller pluralism?" (Statsvetenskaplig Tidskrift, nr 3, 1999) driver Bengt-Ove Boström och Marie Uhrwing tesen att "distinktionen mellan inomvetenskapliga och utomvetenskapliga bevekelsegrunder är konstlad och olämplig". Författarna går till och med så långt att de påstår att: "/i/nomvetenskapliga problem finns således inte". (Boström – Uhrwing 1999). Det är ett märkligt påstående. Självklart "finns" inte inomvetenskapliga problem i sinnevärlden. Den relevanta frågan är om det är analytiskt fruktbart att skilja vad vi kallar vetenskapliga problem och problemställningar från problem och problemställningar överhuvudtaget. Om man sedan väljer att använda just uttrycket "vetenskapliga problem" eller ej är

ingen viktig fråga – det viktiga är att man klargör vad man menar med uttrycket.

Med vetenskapliga problem menar vi – som vi skrivit ovan – skillnaden mellan vår förförståelse och verkligheten såsom vi uppfattar den. Boström och Uhrwing väljer att inte definiera vad de menar med problem. Därför blir det svårt att diskutera deras tes att inomvetenskapliga problem "inte finns". För att kunna föra en sådan diskussion måste man ju tala om vad man menar när man talar om problem. Det närmaste en definition Boström & Uhrwing kommer är när de i frågeform formulerar några exempel på vad de menar med problem: "Hur skall vi kunna bota svårt sjuka? Hur skall vi kunna skicka människor till Mars? Hur skall vi lösa miljöförstörelsens problem?".

Men dessa frågor utgör nära nog typexempel på hur vi menar att man *inte* bör gå till väga när man som forskare formulerar sina problemställningar. Frågorna – som berör utomordentligt viktiga ämnen – utgör knappast några knivskarpa redskap att ta med sig in i forskningsprocessen. Boström & Uhrwing blandar ihop *problem* i betydelsen verktyg för att skapa god vetenskaplig kunskap med en mer allmän *problematik*, som syftar på det ämnesområde forskaren vill ta sig an. Deras frågor är exempel på just problematiker – väl värda att formulera goda forskningsproblem kring. Men frågorna utgör inga forskningsproblem i sig – därtill är de alltför allmänna samt saknar förankring i såväl begreppsapparat som förförståelse och tidigare forskning.

Syftet med denna artikel har varit att diskutera och bidra till begreppslig klarhet kring vad som menas med vetenskapliga problem. Den övergripande tanken är att en sådan diskussion och ökad begreppslarhet underlättar för oss att i undervisningssituationen till våra studenter förmedla vad vi menar när vi talar om problemformuleringens betydelse. Till detta vill vi också argumentera för att problemtänkandet introduceras så tidigt som möjligt på grundutbildningsnivån (jfr Lundquist 1997). Problemtänkandet stimulerar den egna kreativiteten och den egna erfarenheten. Det vetenskapliga problemet är ett pedagogiskt hjälpmedel som ger studenten makt över sin egen inläring och visar respekt för stu-

dentens egna erfarenheter – det är med hjälp av sitt eget tänkande och sina egna sammansättningar, eller upplevelser, av den politiska världen som kunskapen växer fram. Studenten får en möjlighet att börja sin kunskapsmarsch där han eller hon själv står och långsamt införliva den omkringliggande politiska världen med sin egen livsvärld. Projektet blir ett arbete mot en ny förståelsehorisont som ligger inom studenten själv, vilket borgar för att kunskapen och förmågan blir en del av personens egen erfarenhet och därför mycket mer eget än den traditionella undervisningen. Det kritiska tänkandet stimuleras hela tiden, då studenten tvingas sätta teorier i förhållande till varandra och till verkligheten utifrån sina egna erfarenheter under inlärandet. Ingenting kan tas för givet, utan måste sättas samman med något annat för att betyda någonting.

Det vetenskapliga problemet måste också avdramatiseras. För som vi försökt visa betyder det egentligen inget annat än en nyfiken fråga kring varför någon aspekt av verkligheten inte är så som vi kunde förvänta oss, en fråga vars svar bättre får oss att förstå hur världen hänger samman. Ett sätt att bidra till avdramatiseringen är att lyfta fram och illustrera med goda exempel. De goda exemplen har bl a fördelen att de synliggör logiken i det vetenskapliga förhållnings-sättet och har studenten väl fått insikt i denna logik är mer än halva segern vunnen. Ett ytterligare sätt att bidra till avdramatiseringen är att noga betona skillnaden mellan praktik och ideal. Självklart kommer många uppsatser – även goda sådana – inte alltid att leva upp till det skarpa problemtänkande som vi helst skulle önska. Man måste lära sig krypa innan man kan gå. Men utan en strävan att kunna gå börjar man knappast krypa heller. Den statsvetenskaplige lärarens uppgift blir att för studenten visa kartan – med målet utsatt – men samtidigt klargöra att även om vägen ibland känns lång och svår är själva vandringen av stort värde.

Ulf Bjereld
Marie Demker
Jonas Hinnfors

Litteratur

- Allwood, C. M – Bärmark, J, 1996a. Studier av forskares problemgenerering. *Vest*, vol 9, nr 2.
- Allwood, C. M – Bärmark, J, 1996b. Forskningsproblem i forskningsprocessen. *Vest*, vol 9, nr 2.
- Bjereld, U – Demker, M – Hinnfors, J, 1999. *Varför vetenskap? Om vikten av problem och teori i forskningsprocessen*. Lund: Studentlitteratur.
- Boström, B-O – Uhrwing, M, 1999. Enighet eller pluralism? *Statsvetenskaplig Tidskrift*, vol 102, nr 3.
- Bunge, M, 1967. *Scientific Research. I. The Search for System*. Berlin: Springer Verlag.
- Foucault, M, 1987. *Övervakning och straff*. Lund: Arkiv förlag.
- Hartman, J, 1998. *Vetenskapligt tänkande. Från kunskapsteori till metodteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Hellevik, O, 1977. *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hermansson, J, 1993. *Politik som intressekamp. Parlamentarisk beslutsfattande och organiserade intressen i Sverige*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Lijphart, A, 1969. Consociational Democracy, *World Politics*, vol 21, no 2.
- Lijphart, A, 1984. *Democracies. Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*. New Haven: Yale University Press.
- Lundquist, L, 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist, L, 1997. Om att introducera statsvetenskapen, *Statsvetenskaplig Tidskrift*, vol 100, nr 3.
- Molander, B, 1998. *Vetenskapsfilosofi. En bok om vetenskapen och den vetenskapande människan*. Stockholm: Thales.
- Ostrom, E, 1990. *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rasmusson, L. 2000. Poeternas uttåg, *Moderna Tider* nr 1, 2000.
- Strange, S, 1994. *States and Markets*. London/New York: Pinter Publishers.
- Weber, M, 1922/1968. *Economy and Society*. New York: Bedminster Press.
- Vedung, E, 1977. *Det rationella politiska samtalet*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Wigzell, H, 1984. *Vårt fantastiska immunförsvar*. Forskningens frontlinjer. Stockholm: Liber Förlag.
- Winter, J, 1984. *Problemformulering, undersökning och rapport*. Malmö: Liber Förlag.